

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กัลยาณีวัฒนา, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า, แม่เล่าให้ฟัง. กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2525.
- การศาสนา, กรม. ประวัติวัดที่วราชอาณาจักร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2525.
- การศาสนา, กรม. ประวัติวัดสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตอน 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2526.
- การศาสนา, กรม. กองแผนงาน. หนังสือคู่มือพระสังฆาธิการ ว่าด้วย พระราชบัญญัติ กฎ ระเบียบ และคำสั่งของ คณะสงฆ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2542.
- คณะกรรมการ จัดทำหนังสือสถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง. สถาปัตยกรรมพระบรมมหาราชวัง เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), 2531.
- คณะกรรมการจัดสร้างอุทยานเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ตามพระราชดำริ. อุทยาน เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ : บริษัทรุ่งศิลป์การพิมพ์(1977) จำกัด, 2539.
- คณะกรรมการเฉพาะกิจจัดทำหนังสือเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. คณะกรรมการ เอกอัครราชทูตของชาติ. สำนักนายกรัฐมนตรี. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี : สมเด็จพระย่าของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, 2539.
- คณะกรรมการประชาสัมพันธ์และบันทึกเหตุการณ์ การปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและพระบรม มหาราชวัง. พระพุทธรูปมหามณีรัตนปฏิมากร. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2525.
- โชติ กัลยาณมิตร. พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง. กรุงเทพฯ : ศรีมิตรการพิมพ์, 2518.
- โชติ กัลยาณมิตร. สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2539.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. จดหมายเหตุ เรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ กรุงรัตน โกสินทร์. (ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : พระอักษรชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ กรมขุนสุทธา สิณีนารถ โปรดให้พิมพ์ในงานพระศพ สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ามาลินีนพดารา ศรีนิภาพรพรรณวดี กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกาญญา, ปีมลฑ พุทธศักราช 2468.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. มูลเหตุแห่งการสร้างวัดในประเทศสยาม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2471.
- เนตรนภิศ นาควิษระ และคณะ. วัดในกรุงเทพฯ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์. มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ (1984), 2537.
- แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์ และ วทีญญา เทพหัตถ์. ช่างหลวง: ผลงานสถาปัตยกรรมไทยของ หม่อมราชวงศ์มิตรารุณ เกษมศรี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ, 2539.
- ปรมาณูชิตชิโนรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ. ปฐมสมโพธิกถา. กรุงเทพฯ : สมใจการพิมพ์, 2540.
- พระธรรมวิภู (ประยูรค์ ปยุตโต). จาริกบุญจาริกธรรม. กรุงเทพฯ : บริษัท ธรรมิก จำกัด, 2530.
- พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต). ความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.
- พินาน แจ่มจรัส. 49 ราชินีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพ็ญอักษร, 2508.

ภาษาไทย (ต่อ)

ศิลปากร, กรม. กรุงเทพฯ 2489 - 2539. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ. พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, 2539.

ศิลปากร, กรม. วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : บ. เอ. พี. กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์ จำกัด, 2540.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถ และพระเมรุมาศ. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2539.

ศิลปากร, กรม. กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์. พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ ในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

ศิลปากร, กรม. ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : 2525.

ศิลปากร, กรม. ศิลปสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2539.

สมคิด จิระทัศนกุล. MONASTERY. เอกสารคำสอนรายวิชา 262-114 พื้นฐานสถาปัตยกรรมไทย.

กรุงเทพมหานคร : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

สายไหม จบกลศึก. สมเด็จพระนางโซมณีสวัสดิทานวดี. ใน เฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน เล่ม 5. หน้า 78 - 79
กรุงเทพฯ : บริษัท อินเตอร์ พรินติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, 2540.

สายไหม จบกลศึก. สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี. ใน เฉลิมพระเกียรติพระราชวงศ์ฝ่ายใน เล่ม 2. หน้า 34
กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเรืองแสงการพิมพ์, 2528.

สุมาลี บำรุงสุข. สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
กรุงเทพฯ : บริษัทธรรม์ธวัช จำกัด, 2527.

สุริยวณิ สุขสวัสดิ์, ศาสตราจารย์ ดร. หม่อมราชวงศ์. เครื่องอิสริยยศ พระบรมราชวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ ไอ. เอส. พรินติ้ง, 2539.

แสงสุรย์ ลดาวัลย์, หม่อมราชวงศ์. พระพุทธปฏิมากรฉลองพระองค์. ใน ประเพณีในราชสำนัก (บางเรื่อง).
หน้า 81. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีหม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว.เฉลิมลาภ ทวีวงศ์ ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม.), 2514.

ภาษาอังกฤษ

Clarence Aasen T. Architecture of Siam : A Cultural History Interpretation. New York : Oxford University Press, 1998.

Dohring Karl. Buddhist Temples of Thailand: An Architectonic Introduction. Bangkok : White Lotus Co., Ltd., 2000.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

กฎเกณฑ์ ข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับโครงการ

กฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 และมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้ (กรมการศาสนา กองแผนงาน, 2542: 103 – 107)

หมวด 1 การสร้างวัด

ข้อ 1 บุคคลใดประสงค์จะสร้างวัด ให้ยื่นคำขออนุญาตต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้น พร้อมด้วยรายการและเอกสาร ดังต่อไปนี้

(1) หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่จะยกให้สร้างวัด และที่ดินนั้นต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่

(2) หนังสือสัญญา ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับนายอำเภอ และเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน (1) เพื่อสร้างวัด

(3) จำนวนเงินและสัมภาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ต้องมีรายการรวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท

(4) แผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด ประกอบด้วยเขตติดต่อข้างเคียง และระยะทางระหว่างวัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่นโดยรอบ และให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดิน โดยอาศัยแผนผังแบบ ก, แบบ ข, หรือ แบบ ค. ท้ายกฎกระทรวงนี้เป็นหลักเท่าที่จะทำได้

(5) กำหนดเวลาที่จะสร้างวัดให้แล้วเสร็จตามแผนผังนั้น

ข้อ 2 วัดที่จะสร้างขึ้นต้องประกอบด้วยกฎเกณฑ์ดังนี้

(1) สมควรเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์

(2) เป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในรัศมี 2 กิโลเมตร โดยเฉลี่ยวัดละไม่น้อยกว่า 1,000 คน เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

(3) มีเหตุผลที่เชื่อได้ว่า เมื่อตั้งขึ้นแล้วจะได้รับการบำรุงส่งเสริมจากประชาชน

(4) ตั้งอยู่ห่างจากวัดอื่นไม่น้อยกว่า 2 กิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

ข้อ 3 เมื่อนายอำเภอได้รับคำขออนุญาตสร้างวัด และพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะอำเภอ แล้วเสนอเรื่องความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปรึกษาเจ้าคณะจังหวัด แล้วส่งเรื่องและความเห็นไปยังกรมการศาสนา

ในการพิจารณาคำขออนุญาตสร้างวัด กรมการศาสนาอาจสั่งให้ผู้ขออนุญาตเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนผังหรือระงับเรื่องการขออนุญาตสร้างวัดได้ตามที่เห็นสมควร

เมื่อกรรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรให้สร้างวัดได้แล้ว ให้รายงานกระทรวงศึกษาธิการเพื่อขอรับความเห็นชอบ แล้วนำเสนอมหาเถรสมาคม

เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบด้วยแล้ว ให้กรรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัด

หมวด 2 การตั้งวัด

ข้อ 4 เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐาน พร้อมทั้งจะเป็นที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ได้แล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้างและจำนวนพระภิกษุที่อยู่ประจำไม่น้อยกว่าสี่รูป พร้อมทั้งเสนอนามวัด พระภิกษุผู้สมควรเป็นเจ้าอาวาสเพื่อขอตั้งเป็นวัดต่อนายอำเภอ

ให้นำความในข้อ 3 วรรคหนึ่ง วรรคสอง และวรรคสี่ มาใช้บังคับแก่การพิจารณาการปรึกษาและการรายงานการขอตั้งวัดโดยอนุโลม

เมื่อมหาเถรสมาคมพิจารณาเห็นชอบด้วยแล้ว กระทรวงศึกษาธิการจะได้ประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาตามแบบ ว.1 ท้ายกฎกระทรวงนี้

ข้อ 5 เมื่อได้ประกาศตั้งเป็นวัดแล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน ดำเนินการโอนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้นตามกฎหมาย และให้เจ้าอาวาสบันทึกประวัติของวัดนั้นไว้เป็นหลักฐาน

หมวด 6 การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ข้อ 11 วัดที่สมควรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่าได้สร้างขึ้นหรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีพระภิกษุอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิให้ใช้บังคับแก่วัดที่สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว และกระทรวงศึกษาธิการเห็นสมควรขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นเสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต่อเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอ

เมื่อเจ้าคณะตำบลและเจ้าคณะอำเภอพิจารณาเห็นสมควรแล้วให้นำปรึกษานายอำเภอแล้วเสนอเรื่องและความเห็นไปยังเจ้าคณะจังหวัด และให้นำความในข้อ 6 วรรคสอง และวรรคสาม มาใช้บังคับแก่การพิจารณาและการปรึกษาการขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยอนุโลม

เมื่อกรรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้กราบทูลสมเด็จพระสังฆราชเพื่อทรงอนุมัติแล้วเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ข้อ 12 เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ ดำเนินการปักหมวยเขตที่ดินตามที่ได้รับพระราชทานต่อไป

ให้ไว้ ณ วันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2507

ปิ่น มาลากุล

(รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ)

กฎกระทรวง ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2520)

ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 6 มาตรา 32 และมาตรา 46 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้ (กรมการศาสนา กองแผนงาน, 2542: 173 – 180)

หมวด 3 การสร้างวัด

ข้อ 19 วัดที่จะสร้างขึ้นต้องประกอบด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้

(1) สมควรเป็นที่พำนักของบรรพชิต
 (2) เป็นประโยชน์แก่ประชาชนที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในบริเวณใกล้เคียง และมีเหตุผลที่เชื่อได้ว่าเมื่อตั้งขึ้นแล้วจะได้รับการบำรุงส่งเสริมจากประชาชน

(3) ตั้งอยู่ห่างจากวัดในคณะสงฆ์เดียวกันไม่น้อยกว่าสองกิโลเมตร เว้นแต่จะมีเหตุจำเป็น

ข้อ 20 บุคคลใดมีความประสงค์จะสร้างวัด ให้ยื่นคำขอต่อนายอำเภอแห่งท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้น พร้อมด้วยรายการและเอกสาร ดังต่อไปนี้

(1) หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่เจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือผู้มีสิทธิครอบครองจะยกให้สร้างวัดและที่ดินนั้นต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่าหนึ่งไร่

(2) หนังสือสัญญาที่เจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับนายอำเภอและเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน (1) เพื่อสร้างวัด

(3) จำนวนเงินและสัมภาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ต้องมีมูลค่ารวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท

(4) แผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด ประกอบด้วยเขตคิดค่อข้างเคียง และระยะทางระหว่างวัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่นในระยะสองกิโลเมตรโดยรอบ และให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดิน

ข้อ 21 เมื่อนายอำเภอได้รับคำขออนุญาตสร้างวัด และพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้เสนอเรื่องความเห็นไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด

เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้เสนอเรื่องและความเห็นไปยังกรมการศาสนา เพื่อนำปรึกษาเจ้าคณะใหญ่

ในการพิจารณาคำขออนุญาตสร้างวัด กรมการศาสนาอาจสั่งให้ผู้ขออนุญาตเปลี่ยนแปลงแก้ไขแผนผังหรือระงับเรื่องการขออนุญาตสร้างวัดได้ตามที่เห็นสมควร

เมื่อกรมการศาสนาและเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ให้กรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดได้

หมวด 4 การตั้งวัด

ข้อ 22 เมื่อได้สร้างเสนาสนะขึ้นเป็นหลักฐาน พร้อมทั้งเป็นที่พำนักของบรรพชิตได้แล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน เสนอรายงานการก่อสร้างและจำนวนบรรพชิตที่อยู่ประจำไม่น้อยกว่าสี่รูป พร้อมทั้งเสนอนามวัด และนามบรรพชิตผู้สมควรเป็นเจ้าอาวาสเพื่อขอตั้งเป็นวัดก่อนนายอำเภอ

ให้นำความในข้อ 21 วรรคหนึ่ง วรรคสอง วรรคสาม และวรรคสี่ มาใช้บังคับแก่การขอตั้งวัดโดยอนุโลม เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษา

ข้อ 23 เมื่อได้ประกาศตั้งวัดในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ผู้ได้รับอนุญาตสร้างวัด ทายาท หรือผู้แทน ดำเนินการโอนที่ดินและสิ่งปลูกสร้างให้แก่วัดนั้น และให้เจ้าอาวาสบันทึกประวัติของวัดนั้นไว้เป็นหลักฐาน

หมวด 8 การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา

ข้อ 30 วัดที่สมควรได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ต้องปรากฏว่าได้สร้างขึ้นหรือได้ปฏิสังขรณ์เป็นหลักฐานถาวร และมีบรรพชิตอยู่ประจำไม่น้อยกว่าห้ารูปติดต่อกันเป็นเวลาไม่น้อยกว่าห้าปี แต่ระยะเวลาห้าปีมิให้ใช้บังคับแก่วัดที่สร้างอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว

ให้เจ้าอาวาสแห่งวัดนั้นเสนอรายงานขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อเจ้าคณะใหญ่ และเมื่อเจ้าคณะใหญ่พิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำปริกษกรรมการศาสนา

เมื่อเจ้าคณะใหญ่และกรมการศาสนาพิจารณาเห็นสมควรแล้ว ให้นำกราบทูลสมเด็จพระสังฆราช

เมื่อสมเด็จพระสังฆราชทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ให้กระทรวงศึกษาธิการ นำความกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมาต่อไป

ข้อ 31 เมื่อพระราชทานวิสุงคามสีมาแก่วัดใดแล้ว ให้นายอำเภอท้องที่ที่วัดนั้นตั้งอยู่ ดำเนินการปักหมวยเขตที่ดินตามที่ได้รับพระราชทาน

ให้ไว้ ณ วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2520

ภิญโญ ธาร

(รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ)

**ระเบียบกรมการศาสนา
ว่าด้วยการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด พ.ศ. 2532**

อาศัยอำนาจตามกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ประกอบกับระเบียบ สำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการปฏิบัติราชการเพื่อประชาชนของหน่วยงานของรัฐ พ.ศ. 2532 ข้อ 9 จึงให้ออกระเบียบกำหนด ขั้นตอนและระยะเวลาปฏิบัติราชการสำหรับการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด ไว้ดังต่อไปนี้ (กรมการศาสนา กองแผนงาน, 2542: 488 – 490)

ข้อ 1 ระเบียบนี้ เรียกว่า “ระเบียบกรมการศาสนาว่าด้วยการขออนุญาตสร้างวัด ตั้งวัด พ.ศ. 2532”

ข้อ 2 ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันประกาศเป็นต้นไป

หมวดที่ 1

ข้อ 3 การสร้างวัด บุคคลใดจะสร้างวัด ให้ยื่นคำขออนุญาตสร้างวัดต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัดนั้น ตามคำขออนุญาตสร้างวัด (สค.1) พร้อมด้วยรายการและเอกสารที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507)

ข้อ 4 ผู้ที่ประสงค์จะสร้างวัดให้ยื่นหลักฐานขออนุญาตสร้างวัดตามรายละเอียด ดังนี้

4.1 หนังสือสำคัญแสดงกรรมสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองที่ดินที่จะยกให้สร้างวัด และที่ดินต้องมีเนื้อที่ไม่น้อยกว่า 6 ไร่

4.2 หนังสือสัญญา ซึ่งเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดิน หรือผู้มีสิทธิครอบครองที่ดินตามกฎหมายทำกับ นายอำเภอ และเจ้าพนักงานที่ดินอำเภอ แสดงความจำนงจะให้ที่ดินดังกล่าวใน 4.1 เพื่อสร้างวัด

4.3 จำนวนเงินและสัมภาระที่จะใช้ในการสร้างวัดในระยะเริ่มแรก ต้องมีราคารวมกันไม่น้อยกว่าห้าหมื่นบาท

4.4 แผนที่แสดงเขตที่ตั้งวัด ประกอบด้วยเขตติดต่อข้างเคียง และระยะทางระหว่างวัดที่จะสร้างขึ้นกับวัดอื่นโดยรอบ และให้แสดงแผนผังสิ่งก่อสร้างของวัดตามความเหมาะสมของสภาพที่ดินโดยอาศัยแผนผังแบบ ก. แบบ ข. หรือ แบบ ค. ทำขกฎกระทรวงนี้เป็นหลักเท่าที่จะทำได้

4.5 กำหนดเวลาที่จะสร้างวัดให้แล้วเสร็จตามแผนผังนั้น

4.6 ยื่นคำขอต่อนายอำเภอท้องที่ที่จะสร้างวัด จังหวัดจะดำเนินการพิจารณาตามขั้นตอนส่งเรื่อง พร้อมทั้งเอกสารต่างๆตามที่กำหนด ไปยังกรมการศาสนา 30 วัน

4.7 กรมการศาสนาตรวจสอบเอกสารประกอบคำขออนุญาต 7 วัน

4.8 ถ้าเอกสารมีข้อบกพร่อง กรมการศาสนาจะแจ้งให้จังหวัดดำเนินการแก้ไข จะส่งเรื่องกลับมายังกรมการศาสนา

4.9 เมื่อเอกสารประกอบคำขออนุญาตถูกต้องตามที่กำหนดแล้ว กรมการศาสนาจะเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอรับความเห็นชอบ 8 วัน

4.10 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบแล้ว กรมการศาสนาจะนำเสนอมหาเถรสมาคมพิจารณาให้ความเห็นชอบ 30 วัน

4.11 กรมการศาสนาออกหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดและแจ้งจังหวัดทราบ 15 วัน

ตั้งแต่รับเรื่องจนแจ้งจังหวัดทราบใช้เวลาประมาณ 90 วัน ไม่นับข้อขัดข้องในเรื่องหลักการ (ข้อ 4.9)

หมวดที่ 2

ข้อ 5 การตั้งวัด เมื่อผู้ยื่นขออนุญาตได้รับหนังสืออนุญาตให้สร้างวัดได้ ให้ยื่นรายงานขอตั้งวัดโดยเร็ว เพื่อให้วัดที่ได้รับอนุญาตให้สร้างเป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย และให้ยื่นรายงานขอตั้งวัดต่อนายอำเภอท้องที่ที่ขอตั้งวัด ตามแบบรายงานขอตั้งวัด (ศด.3) เอกสารประกอบการรายงานขอตั้งวัดมีรายละเอียด ดังนี้

5.1 สำเนาหนังสืออนุญาตให้สร้างวัด

5.2 สำเนา น.ส.3

5.3 สำเนาหนังสือสุทริพระภิกษุที่จะเป็นเจ้าอาวาส

5.4 แผนที่แสดงที่ตั้งวัด แผนที่แสดงสิ่งก่อสร้างอาคารเสนาสนะของวัด ภาพถ่ายอาคารเสนาสนะ (ภาพถ่ายจริง)

5.5 ยื่นคำขอต่อนายอำเภอท้องที่ที่ขอตั้งวัด จังหวัดจะดำเนินการพิจารณาตามขั้นตอนและส่งเรื่องพร้อมทั้งเอกสารต่างๆ ตามที่กำหนดไปยังกรมการศาสนา 30 วัน

5.6 กรมการศาสนาตรวจสอบเอกสารประกอบรายงานขอตั้งวัด 7 วัน

5.7 ถ้าเอกสารมีข้อบกพร่อง กรมการศาสนาจะแจ้งให้จังหวัดดำเนินการแก้ไข จังหวัดส่งเรื่องกลับมายังกรมการศาสนา 30 วัน

5.8 เมื่อเอกสารประกอบคำขอตั้งวัดถูกต้องตามที่กำหนดแล้ว กรมการศาสนาจะเสนอกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อขอรับความเห็นชอบ 8 วัน

5.9 เมื่อกระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบแล้ว กรมการศาสนาจะนำเสนอมหาเถรสมาคมเพื่อขออนุญาตให้ตั้งวัด 30 วัน

5.10 กรมการศาสนาเสนอกระทรวงศึกษาธิการลงนามในประกาศตั้งวัด และกรมการศาสนาจะส่งสำเนาไปประกาศไปยังสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี เพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษา 30 วัน

5.11 กรมการศาสนาแจ้งไปยังจังหวัดทราบ 15 วัน

ตั้งแต่รับเรื่องจนแจ้งจังหวัดทราบใช้เวลาประมาณ 120 วัน ไม่นับข้อขัดข้องทางเอกสาร (ข้อ 5.7) และระยะเวลาการปฏิบัติงาน เป็นการปฏิบัติเฉพาะราย

ข้อ 6 ในกรณีที่ผู้ขออนุญาตสร้างวัดหรือตั้งวัดมีข้อสงสัย เกี่ยวกับการดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถานจะเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาด

ข้อ 7 ถ้าไม่สามารถดำเนินการให้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนดไว้ในระเบียบให้อนุญาตสร้างวัดหรือตั้งวัดสอบถามได้ที่กรมการศาสนา

ข้อ 8 ให้ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนสถานรักษารให้เป็นไปตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ 10 เดือน สิงหาคม พ.ศ. 2532

นายเสนาะ พ่วงภิญโญ

รองอธิบดี รักษาราชการแทน

อธิบดีกรมการศาสนา

ภาคผนวก ข

พระราชประวัติพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

เนื้อหาในส่วนภาคผนวก ข นี้ จะเป็นการกล่าวถึงพระราชประวัติโดยสังเขปตลอดจนเรื่องราวอันเกี่ยวข้อง กับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในที่ปรากฏเกี่ยวข้องกับการทำการศึกษา ซึ่งได้แก่

1. กรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย
2. พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิลาส กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ
3. สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี
4. กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี)

1. กรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย

กรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย ทรงพระนามเดิมว่า “เรียม” เป็นธิดาของพระยานนทบุรี (จัน) และพระชนนีเพ็ง เป็นพระสนมเอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ซึ่งในขณะนั้นยังทรงดำรงพระยศเป็นเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก กรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย ในขณะนั้นจึงดำรงอยู่ในฐานะ “เจ้าจอมมารดาเรียม” และเป็นพระราชชนนีในพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าทับ (กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์) ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน รัชกาลที่ 3)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อปีวอก พ.ศ. 2367 ภายหลังจากพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและพระราชพิธีอุปราชาภิเษกแล้วได้ทรงสถาปนาเฉลิมพระยศสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวงขึ้นเป็นกรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2468: 86)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ประกาศเฉลิมพระปรมาภิไธยใหม่เป็น สมเด็จพระศรีสุลาดัย

ส่วนเรื่องเกี่ยวกับพระชนกและพระชนนีของกรมสมเด็จพระศรีสุลาดัย ความกล่าวว่า พระชนก เดิมชื่อ “จัน” มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยานนทบุรี พระชนนี เดิมชื่อ “เพ็ง” เดิมมีเคหะสถานอยู่ในสกุลชาวสวนวัดหนึ่ง เมื่อได้สมรสแล้วจึงมาตั้งนิวาสถานอยู่ในบริเวณป้อมเก้าริมนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาได้คลาดขัวญเมืองนนทบุรี อันเป็นจวนของพระยานนทบุรี ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาพระอารามขึ้นในบริเวณนี้ และพระราชทานนามว่า “วัดเฉลิมพระเกียรติ”

2. พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิลาส กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าหญิงวิลาส ทรงเป็นพระราชธิดาพระองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาบาง เมื่อ พ.ศ. 2354 ซึ่งทรงพระเมตตาโปรดปรานอย่างยิ่งด้วยรับราชการใกล้ชิดพระองค์ตลอดมา และภายหลัง เมื่อ ปีจอ พ.ศ. 2381 รัชกาลที่ 3 ทรงสถาปนาขึ้นทรงกรม เป็น “กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2468: 100)

พระราชประวัติความอีกตอน กล่าวแทรกไว้ในพระราชประวัติของสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ในบทความเรื่อง “พระอัครมเหสีองค์แรกของคิงมงกุฎ” กล่าวว่า “...ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหาเมตตาการุณภาพในพระราชหฤทัยว่าพระองค์นี้ยิ่งนัก โปรดเกล้าฯ ให้เสด็จเข้ามาจากวังพระบิดา และทรงอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยงไว้ ในพระบรมมหาราชวังอย่างพระราชธิดาของพระองค์เอง ทรงเจริญพระชนมายุเกษม สวัสดิ์ มาโดยพระอาทรทะนุถนอมของพระเจ้าป้า พระบรมวงศ์เธอ (ชั้น 3) กรมขุนอัสสุรสุดาเทพ (พระองค์เจ้าหญิงวิอาส) ซึ่งก็มาสิ้นพระชนม์ลงเสียแต่ในปีมะเส็ง พุทธศักราช 2388 เมื่อพระนัดดาซึ่งทรงพระเยาว์พึ่งมีพระชันษาได้ 12 พรรษาเท่านั้นเอง...” (พิมาน แจ่มจรัส, 2508: 14)

จากการที่ทรงเป็นพระราชธิดา ซึ่งพระราชบิดาทรงโปรดปรานนี้ จึงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาพระอารามขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ ในตำบลสวนหลวงพระยา ไกร ริมกำแพงพระนคร สำเร็จลงเมื่อ พ.ศ. 2382 และได้พระราชทานนามว่า “วัดเทพธิดาราม”

3. สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี

สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี เป็นพระเจ้าหลานเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และเป็นพระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าลักขณานุคุณ (พระโอรสพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และเจ้าจอมมารดาบาง) หม่อมจิวเป็นพระมารดา พระนามเดิม “หม่อมเจ้าหญิงโสมนัส” ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม 6 ค่ำ ปีมะเมีย จศก จุลศักราช 1196 ตรงกับวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2377

เมื่อประสูติได้ประมาณ 6 เดือน พระบิดาก็สิ้นพระชนม์ วันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2378 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ชุบเลี้ยงไว้อย่างใกล้ชิดในพระบรมมหาราชวังและต่อมาได้สถาปนาเป็น “พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี” หนังสือพระราชพงศาวดารเล่าถึงพระประวัติเมื่อครั้งจัดงานโสกันต์ว่า (สายไหม จบกมลศึก, 2540: 77)

“...จุลศักราช 1208 ปีมะเมียอัฐศก เป็นปีที่ 23 ในเดือน 5 นั้น ตรงกับ พ.ศ. 2389 ตั้งการโสกันต์พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระองค์เจ้าลักขณานุคุณ เป็นกำพร้ามาแต่ทรงพระเยาว์ โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้รับเลี้ยงไว้ในพระราชวัง ครั้นทรงพระจำเริญขึ้นก็ทรงพระเมตตาว่าเป็นเจ้ากำพร้า เมื่อจะโสกันต์นั้น ให้มีการแห่และมีการละเล่นเหมือนอย่างสมเด็จพระเจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี แต่ไม่มีเขาไกรลาสและมยุรฉัตร ตั้งสวดพระพุทธมนต์ ณ เดือน 5 แรม 14 ค่ำ (ตรงกับวันที่ 14 เมษายน 2389) เดือน 6 ขึ้น 1-2 ค่ำ รวม 3 วัน วันจันทร์ เดือน 6 ขึ้น 3 ค่ำเป็นวันโสกันต์ (ตรงกับวันที่ 14 เมษายน 2389) ตั้งเบญจาสรองน้ำ ข้างทิศคศฝ่ายตะวันออก ...”

พิจารณาตามกระแสในพระราชพงศาวดาร จะเห็นว่าสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ทรงเป็นที่โปรดปรานของสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง ครั้นเมื่อเสร็จงานโสกันต์แล้ว ในปีเดียวกันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงสถาปนาพระอารามขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติ และพระราชทานนามว่า “วัดราชนัคคาราม” สถานที่ตั้งอยู่ริมกำแพงพระนครทางด้านตะวันออกติดกับที่ตั้งของ “วัดเทพธิดาราม” เหตุในการเลือกที่ตั้งของพระอารามทั้งสองให้ติดกันนั้นนอกจากจะเพื่อประโยชน์ในการขยายพระนครออกไปทางด้านริมกำแพงพระนครแล้ว น่าจะมาจากการที่ สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีเมื่อได้เสด็จมาประทับในพระบรมมหาราชวังนั้น ได้ทรงอยู่ในพระอุปถัมภ์ของพระเจ้าป้า คือ กรมหมื่นอัสสุรสุดาเทพ

และทรงเป็นที่โปรดปราน พร้อมกันนั้นทั้ง 2 พระองค์ยังทรงเป็นที่สนิทสนมหาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยเช่นกัน งานก่อสร้างวัดราชนัคคารามนี้ยังมีทันแล้วเสร็จ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคต เมื่อ ปี พ.ศ. 2394

ครั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว โปรดฯสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ขึ้นเป็นพระอัครมเหสี สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีเป็นพระธิดาองค์แรกก่อนสร้างวัดราชนัคคาราม ซึ่งเป็นวัดของพระนางที่สมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเจ้าสถาปนาขึ้นพระราชทานเป็นการสืบต่อมา แต่ไม่สามารถก่อสร้างให้สำเร็จลงได้ เนื่องจากทรงพระประชวรด้วยพระประสูติกาลพระราชโอรส สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายโสมนัส เมื่อวันที่เสาร์ เดือน 10 ขึ้น 7 ค่ำ ปีชวด จุลศักราช 1214 ตรงกับวันที่ 21 สิงหาคม 2395 ซึ่งได้สิ้นพระชนม์ในวันประสูตินั้นเอง สมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดีทรงพระประชวรอยู่เป็นเวลาเกือบ 2 เดือน ได้สิ้นพระชนม์ในวันอาทิตย์เดือน 11 แรม 12 ค่ำ ปีชวด ตรงกับวันที่ 10 ตุลาคม 2395 ด้วยพระชันษาเพียง 19 พรรษา

การเสด็จจากไปของสมเด็จพระอัครมเหสีครั้งนั้น นำความโศกสลดมาสู่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างยิ่ง เพื่อรำลึกถึงคุณความดีในพระอัครมเหสี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดฯให้สร้างวัดและนำพระนามมาตั้งเป็นชื่อ ว่า วัดโสมนัสวิหาร ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน โดยมีเครื่องหมายแสดงถึงสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี อยู่ที่หน้าบันพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นรูปดวงหทัยที่เบิกบาน

4. กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี (สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี)

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชินีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวงในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระนามเดิม “หม่อมเจ้าหญิงรำเพย” เป็นพระราชธิดาในสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ และพระชนนีน้อย ประสูติเมื่อวันพฤหัสบดี เดือน 8 อุตสาหา ขึ้น 12 ค่ำ ปีมะเมีย จศก จุลศักราช 1196 ตรงกับวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2377 เหตุที่ได้พระนาม “รำเพย” เพราะทรงฉายอยู่ทางทิศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชเป็นที่ต้องพระราชหฤทัย

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ต้องเสด็จเข้าไปประทับในพระบรมมหาราชวังตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ เนื่องจากพระชนกชนนีสิ้นพระชนม์ ระยะเวลาอยู่ในพระอภิบาลของสมเด็จพระปิตุจฉา (อา) คือ สมเด็จพระเจ้าบรมมโหัยกาเธอ กรมพระยาสุวาร์ตนาราชประยูร (พระองค์เจ้าหญิงลม่อม) ณ พระตำหนักศึก ซึ่งเป็นพระตำหนักเดิมของสมเด็จพระศรีสุลาลัย ต่อมาทรงย้ายไปประทับกับ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวรเสรฐสุตา (พระองค์เจ้าหญิงบุตรี) เพื่อทรงศึกษาอักษรวิธีและพระราชประเพณี ณ พระตำหนักคั่นจ่าปี ในสมัยรัชกาลที่ 4 จึงเสด็จกลับมาประทับ ณ พระตำหนักศึกตามเดิม ต่อมาได้เป็นพระราชเทวีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และทรงได้รับพระราชทานสมมติยาภิเษก ใน พ.ศ. 2395 ทรงพระนามว่า “พระนางเธอ พระองค์เจ้ารำเพยภมราภิรมย์” มีที่ประทับพัก ณ ห้องที่พระเจดีย์พระที่นั่งไพศาลทักษิณในหมู่พระมหามณเฑียร หลังจากสร้างพระอภิเนาว์นิเวศน์เป็นพระราชมณเฑียรแห่งใหม่ในสวนขวาแล้ว ทรงย้ายไปประทับ ณ พระที่นั่งจันทรทิพโยภาสในหมู่พระราชมณเฑียรนั้น ภายหลังพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯให้สร้างที่ประทับในหมู่พระตำหนักอีกหลังหนึ่ง เรียกว่า “พระตำหนักหอ” เป็นที่ประทับของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ซึ่งได้เสด็จประทับ ณ พระตำหนักนี้จนกระทั่งสวรรคต

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี มีพระราชโอรส พระราชธิดา ทั้งสิ้น 4 พระองค์ คือ

1. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจุฬาลงกรณ์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5)
2. สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงจันทรมณฑล โสภณภควดี ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามกรมว่า กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์
3. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายจตุรนต์มี ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้าต่างกรม มีพระนามกรมว่า กรมพระจักรพรรดิพงษ์ เป็นต้นราชสกุลจักรพันธุ์
4. สมเด็จพระเจ้าฟ้าชายภาณุรังษีสว่างวงศ์ ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็นจอมพลสมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เป็นพระอิสริยยศพิเศษเสมอด้วยสมเด็จพระมหาอุปราช

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงมีพระพลานามัยไม่แข็งแรง ตั้งแต่ พ.ศ. 2399 อาการประชวรเริ่มปรากฏชัดเจนหลังจากการประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ใน พ.ศ. 2402 ทรงประชวรติดต่อกันมาเป็นเวลานานถึง 5 ปี และใน พ.ศ. 2404 มีเหตุกระทบกระเทือนพระทัยอย่างแรง คือ พระองค์เจ้ามงคลเลิศ ซึ่งเป็นพระเชษฐาเพียงพระองค์เดียว ประชวรสิ้นพระชนม์ลงในวันที่ 11 สิงหาคม สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ทรงเสียพระทัยอย่างยิ่งอาการจึงทรุดลง จนกระทั่งเสด็จสวรรคต ในวันจันทร์ เดือน 10 ขึ้น 5 ค่ำ ปีระกา ตรีศก จุลศักราช 1223 ขณะพระชนมพรรษาได้ 28 พรรษา

เมื่อ พ.ศ. 2411 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระนามพระอัฐิ สอนองพระเชษฐพระคุณ ในฐานะสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง เป็น “กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี” ในรัชกาลที่ 6 ได้เฉลิมพระนามาภิไธยเป็น “สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี”

นอกจากประกาศสถาปนาเฉลิมพระนามพระอัฐิแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระอารามเพื่ออุทิศพระราชกุศลเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ขึ้นโดยพระราชทานนามว่า “วัดเทพศิรินทราวาส” ตามพระนามสมเด็จพระบรมราชชนนี

ประวัติผู้เขียน

นายพงศกร ยิ้มสวัสดิ์ เกิดวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2519 ที่อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สำเร็จการศึกษาหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต ภาควิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง ในปี พ.ศ. 2540 ปี พ.ศ. 2542 เข้าเรียนต่อในหลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

